

Lydiske Grave.

Af

J. L. Ussing.

(Meddelt i Mødet den 25. April 1890).

De store archæologiske Opdagelser, der ere gjorte i det sidste halve Hundredaar, have paa mange Maader kastet Lys over Grækenlands ældste Forbindelse med Orienten og Folkeforholdene i Middelhavslandene i Historiens Barndom. Vi se ikke blot Fønikerne som driftige Mellemmand sprede Kulturens Frugter fra Ægypten og Mesopotamien over Middelhavets Kyster og Grækerne og Italienerne tilegne sig dem; men vi have ogsaa gjort nærmere Bekendtskab med de fra Jødernes og fra Ægyptens Historie kendte Hittiter, hvis Monumenter vi kunne forfølge fra det nordlige Syrien gennem Kappadokien og langt frem i Forasien. Vi kende dem paa den ejendommelige Hieroglyfskrift, som vel sagtens har havt sin Indflydelse paa de fra det fønikisk-græske forskellige Alfabeter, vi finde i Lykien og paa Kypros. I Phrygerne finde vi en thrakisk Stamme, som efter Troias Undergang gaar over Strædet og bosætter sig i Asien. Saaledes var det, Gallerne gjorde over et halvt Aartusinde senere, og andre havde sikkert gjort ligesaa før dem. De Lemnisk Indskrifter synes at vise Slægtskab imellem de paa Lemnos boende Tyrreniske Pelasger og Etruskerne i Italien¹⁾, og det er vel

¹⁾ S. Bugge, Der Ursprung der Etrusker durch zwei lemnische Inschriften erläutert; i Christiania Videnskabs-Selskabs Forhandlinger 1886.

nok saa sandsynligt, at Lemnierne ere indvandrede fra Nord af, som at de skulde være en etruskisk Koloni fra Italien; i dette Tilfælde vilde Overensstemmelsen med det etruskiske Sprog sikkert være langt større end den er. Vi tør antage, at slige Nord fra kommende Folk have opfyldt hele Grækenland og en Tid været herskende i Forasien, indtil de delvis fortrængtes af Øst fra kommende Folkestrømme. Den mærkværdig isolerede Stilling, som Lykierne indtage, synes bedst at kunne forklares paa denne Maade. Der er ingen Tvivl om at disse gamle Beboere af Middelhavets nordlige Kyster allerede før Fønikernes Besøg vare i Besiddelse af en ret anstændig Kultur. Denne træder os i Møde i de trojanske Fund ligesom i ældgamle Lerkar og skaarne Stene fra de græske Øer. Og, om end det rige Mykenæ og det Minyiske Orchomenos tydelig nok have staaet i Forbindelse med Fønikerne og derigennem med Ægypten, er det ligesaa klart, at dette ikke er deres Kulturs eneste Kilde; vi maa tænke os en endnu ældre Forbindelse med beslægtede Stammer i Forasien.

Men hvor meget end de nyeste archæologiske Opdagelser have bragt for Dagen, der mangler dog endnu ikke lidet. Særlig beklage vi, at vi vide saa liden Besked med et Folk, som netop her turde have særlig Vigtighed, Lyderne. Herodot begynder sin Historie med de Lydiske Konger; men der er Sagn, som vise endnu langt længere tilbage i Tiden. Fra Lydien kom Pelops, Agamemnons Bedstefader eller Oldefader, til Grækenland; i Lydien havde hans Fader Tantalos hersket, og de senere Slægter viste Stederne paa Bjerget Sipylos, hvor han skulde have boet og være begravet. Endnu i vore Dage finder man der Rester af ældgamle Fæstninger og Grave. I en vild Bjergegn et Par Mil Øst for Magnesia findes paa den vanskelig tilgængelige Jaryk Kaia, d. e. den vredne Klippe, Resten af en saadan gammel Fæstning¹⁾. Paa Sipylosbjergets sydvestlige Skraa-

¹⁾ Perrot et Chipiez, Histoire de l'art dans l'antiquité, vol. V p. 59 ff.

ning tæt ovenover Bugten ved Smyrna ligger en anden lille interessant gammel Borg¹⁾, og nedenfor denne, ved Foden af Bjerget, ligge ældgamle Grave. En af disse fremtræder især som et stort og betydeligt Monument; det er uden Tvivl den, Pausanias betegner som Tantalos's Grav²⁾. Det er ikke en Gravhøj af Jord, som de, vi nedenfor skulle omtale, men en Stenhøj. Den bestaar helt igennem af vel sammenpassede store Stene. Over en Cylinder af 100 Fods Gennemsnit og 25 Fods Højde har der hævet sig en Kegle af 50 Fods Højde, og midt i denne umaadelige Stenmasse ligger Gravkammeret, hvis spidsbuede Tøndehvælving, ligesom i Kuppelgravene ved Mykenæ, dannes ved at det højere liggende Stenlag altid skyder sig lidt frem over det lavere. Det er vel ogsaa til det Folk, der har opført disse Borge og Grave, at vi maa henføre det kolossale Billede af en siddende Gudinde, som er udhugget i Klippen ovenover Magnesia, og hvori allerede Homer saa Niobe, der er bleven til Sten og stadig græder over Tabet af sine Børn³⁾. Men hvad var dette for et Folk? Tantalos' Folk, for at benytte Sagnets Benævnelse? Tør vi antage, at det er det samme som den historiske Tids Lyder? Det vilde være for dristigt at paa-staa noget i denne Henseende. Homer kender ej engang Navnet Lyder; Mæoner hedde Beboerne af disse Lande hos ham, og om disse to Navne betegne det samme Folk, eller om Mæonerne ere Tantalidernes Efterkommere, kan ingen vide; de tre Led hænge ikke sammen.

Lydiens Historie i dette Ords egentlige Betydning begynder i Slutningen af det 8de Aarhundrede før Chr. med Gyges, og

¹⁾ Perrot anf. St p. 45 ff. Weber, *Le mont Sipylus et ses monuments* (1880) pl. 1. Den er ogsaa beskrevet af min Søn, som besøgte den i Selskab med mig, i Tidsskriftet «Fra alle Lande» 1883 S. 246.

²⁾ Pausanias V, 13, 7. Texier, *Description de l'Asie Mineure* pl. CXXX. Perrot & Chipiez V. p. 48 f.

³⁾ Homer Iliad. 24, 615 ff. Pausan I, 21, 3. Afbildet Stewart, *Ancient monuments of Lydia and Phrygia* pl. I, og paalideligere Perrot et Chipiez IV p. 754.

efter 200 Aars Forløb er Lydiens Selvstændighed forbi; det gaar op i Persien og siden i Grækenland. Men i disse 200 Aar spiller Lydien en anselig Rolle, og voxer næsten Aar for Aar. De blomstrende ioniske Stæder paa Kysten lokkede de erobrelystne Konger, der ikke lode dem i Fred, før de havde bøjet sig under Aaget. En Standsning indtraadte ved Kimmerernes Indfald, og i omtrent 30 Aar var det disse nordiske Barbarer, der spillede Herre i Lilleasien; men da det var lykkets Alyattes at fordrive de sidste Rester af dem, gik det frem fra Sejr til Sejr. Faderens Værk fortsattes af Sønnen Krösos, og under ham omfattede Lydien hele Forasien Vest for Halys. Det var et rigt Land. Allerede Gyges' Rigdomme berømmes af Archilochos og beundredes i Delphi, men endnu mere lovpriste man Alyattes' og navnlig Krösos' store Gaver til Oraklet; slikt havde man endnu aldrig set i Hellas. Lydierne vare et kultiveret Folk, der ikke blot laante fra de græske Kolonier paa Kysten, men ogsaa gav dem Gengæld, og hvem den helle-niske Dannelselse siges at skylde stærke Impulser. Det var driftige Handelsmænd. Herodot¹⁾ mener, at de vare de første, der slog Guld- og Sølv mønt, og vi ere endnu i Besiddelse af adskillige primitive Metalklumper med Lydisk Stempel; de fleste ere af Elektron, d. e. en Blanding af Guld og Sølv. Musikken har været meget yndet hos Lydierne, navnlig Fløjtespillet. Fløjten er en gammel asiatisk Opfindelse. Silenen Marsyas skulde have opfundet den, og Phrygeren Olympos var dens første Mester. Det var til Fløjtes Akkompagnement, at Grækerne, der fra først af ikke havde kendt anden Verseform end Hexametret, opfandt en ny, idet Pentametret skiftede med Hexametret, og Pauserne udfyldtes af Fløjtespillet. De kaldte denne Verseform Elegi. Navnet er fremmed, og betyder vel Fløjtespil; paa Armenisk hedder Fløjten endnu *elegu*. Hellenerne tale stadig om den Lydiske Harmoni eller Toneart ved Siden af den doriske

---

¹⁾ Herodot I, 94.

og æoliske, og en af Grækenlands ældste lyriske Digttere, den kælnæ Alkman, siger om sig selv, at han ikke er en raa Bonde, men født i det høje Sardes¹⁾. Om Krösos berettes det, at en stor Del af Søjlerne i det pragtfulde Artemistempel i Ephesos vare en Gave fra ham. De vare sandsynligvis udførte af græske Kunstnere, ligesom det var en Græker, Glaukos fra Chios, der udførte den Sølvskaal paa et Jernfodstykke, som Alyattes sendte til Delphi; men omvendt erfare vi, at den Bathykles, som rejste den billedrige Thronstol omkring den Amyklæiske Apollos søjleformige Kolos, var fra Magnesia.

Det var, som sagt, først med Gyges' Dynasti, Mermnaderne, at Lyderne indtraadte i den virkelige Historie; de tidligere Dynastier, Atyaderne og Herakliden, tilhøre Fablernes Verden. Herhen regne vi ogsaa Sagnet om Hungersnøden under Kong Lydus, der nødte Halvdelen af Folket til at vandre ud²⁾. Under Anførsel af Kongens Søn Tyrsenos, hedder det, droge de ud paa Skibe og kom til Italien, hvor de nedsatte sig som Tyrhener eller Etrusker. At et helt Folk skulde foretage en saadan Rejse til Søs, og det et Folk, saa stort, at det kunde opfylde det halve Italien, vil vel ingen anse for muligt; men vel kan det tænkes, at en Folkestamme fra nordligere Egne i tvende Afdelinger har overskredet Alperne og Bosporos, og at den ene har nedsat sig i Italien, den anden i Asien. De Gamle maa have fundet en paafaldende Lighed imellem Lyderne og Etruskerne, siden de kunde lave denne Historie; det er vor Sag at se, om vi kunne finde nogen saadan Lighed. Herodot kendte ikke selv noget til Etruskerne; men han kendte Lyderne, og hvad han fortæller om deres Kultur og Sæder, frembyder ikke faa Lighedspunkter med Etrurien, saaledes som dette nu viser sig for os i sine Monumenter. Deres Sæder, siger Herodot, ligne i det hele Grækernes; men han gør een Undtagelse: den

---

¹⁾ Bergk., *Poetæ Lyrici*, fr. 20.

²⁾ Herodot I, 94 og 7.

kvindelige Ungdom levede et højt letfærdigt Liv¹). Dette stemmer godt med Vægmalierne i de etruskiske Grave, hvor vi se Kvinder danse Cancan. Det lydiske Fløjtespil er ogsaa i Etrurien det stadige Akkompagnement for Dans og Gæstebud. Og vare Lyderne driftige Handelsmænd, vare Etruskerne det ikke mindre. Men hermed have vi udtømt, hvad den gamle Litteratur kan lære os. Og hvad Monumenter angaar, er Lydien lige saa fattig som Etrurien er rig. Haardt maa vi beklage, at vi ikke have et eneste Monument tilbage, der kan vise os Lydernes Sprog og lede os til at finde det ethnologiske Slægtskab²). Heller ikke af Krösos' Kongeborg eller af nogen anden gammel lydisk Bygning have vi noget som helst tilbage. Det er muligt, men ingenlunde sikkert, at en systematisk Udgravning af Sardes kunde bringe noget for Dagen, og med Glæde vilde vi modtage ethvert Bidrag, der kunde vise os, i hvilket Forhold Lyderne stode paa den ene Side til Grækerne, paa den anden til Perserne. Grækerne vare dem vistnok overlegne i Dannelse, i Kunst og Industri; med Perserne var det omvendt. De smykkede sig, efter have styrtet det lydiske Rige, med Lydiens Rigdom og Kultur. De stolte Ruiner af Persernes Kongeslotte vise ikke en simpel Fortsættelse af den Kunst, der blomstrede i i Assyrien og Babylonien; Perserne have ogsaa modtaget blivende Indtryk fra Ægypten, og de have lært af Grækerne. Her kunne Lyderne have dannet et Mellemlid, og en saadan Antagelse kunde finde en Slags Berettigelse i de to Basrelieffer fra en lydisk Grav, som Dennis har sendt til London og Perrot har afbildet i Tillæggene til 5te Bind S. 903 f. De høre til en lille Frise, der ikke er 0,12 Metr. høj. Det ene viser tre med Spyd væbnede Ryttere, der ride frem den ene efter den anden; det andet tre græssende Hinde ligeledes paa Rad. Trods Ensformig-

¹) Herod. I, 94: τὰ θήλα τέχνα καταπορεύονται.

²) I Tillæggene til Perrots 5te Bind, p. 902 berettes, at Prof. Sayce mener at have fundet en lydisk Indskrift paa 3 Linjer i Oxford; men den er endnu ikke udgivet.

heden i Kompositionen og andre gammeldags Træk, saa som Dyrenes store, en face tegnede Øjne, er der, navnlig i Hindene en Følelse for Naturens Liv, som Persernes pralende Hofkunst aldrig naaede. Men disse Relieffer kunne, som en Sammenligning med den græske Kunst viser, ikke være ældre end det 6te Aarh. f. Chr., og ere altsaa uden al Betydning med Hensyn til Spørgsmaalet om Lydiens Slægtskab med Etrurien. De eneste Monumenter, som i den Henseende kunne yde os nogen Haandsrækning, ere Gravene, og som vi nedenfor skulle se, finde vi her, trods den umiskendelige Forskel, dog flere fælles Træk, der kunne være bevarede fra den Tid, da disse to Folk udgjorde eet, eller i alt Fald vare Naboeer og Brødrefolk.

G. Perrot har i det nylig sluttede 5te Bind af hans *Histoire de l'art dans l'antiquité* med sin sædvanlige Grundighed og Omhyggelighed givet en Skildring af Lydiens Kultur og Monumenter, for saa vidt som de hidtil ere bekendte. Stoffet er langt mindre end man kunde ønske. Jeg har derfor ikke villet tilbageholde det lille Bidrag, jeg var i Stand til at give, skønt det ikke bringer noget væsentligt nyt. Det var i Foraaret 1882, at jeg besøgte Sardes i Selskab med den bekendte Historie-skriver F. Gregorovius. Denne har i sine «*Kleine Schriften zur Geschichte und Cultur*», 1ste Bind (1887) leveret en fortræffelig Skidse af Stadens Historie og hans Besøg der, og denne Skidse er oversat paa Dansk i Granzow og Thriges Historisk Archiv 1888.

Mange af mine Landsmænd have sikkert et levende Billede af Sardes fra Harald Jerichaus store Maleri i det Kongelige Billedgalleri. Men man maa ikke tro, at de to kolossale Søjler, man ser der, tilhøre Lydiens Uafhængighedsperiode. Baade denne Tempelrest og de Levninger af Theatre, Stadier, Thermer, o. s. v., der findes paa den modsatte, nordøstlige Side af Borgen, maa henføres til det 2. Aarh. eft. Chr. eller saa omtrent. Den Højde, der i Maleriet hæver sig bag ved Søjlerne, er det gamle Sardes' uindtagelige Borg, et 900 Fod højt Forbjerg, som fra

Tmolosbjergets mægtige Kæde skyder sig frem imod N. V. imellem to smaa Floder, der stræbe ned imod den mægtige Herмос, som flyder en halv Mil nordligere. Den vestligste af disse er den berømte Paktolos, der i sin Tid skal have ført Guld med sig. En stor Indsænkning skiller Borgklippen fra Tmolos. Her findes den eneste Opgang til Borgen; ellers er den allevegne omgivet af saa bratte Skrænter, at man vanskelig finder et Sted, hvor man kan krybe op ved Hjælp af de Buske af forskellig Art, der dække Bjergsiderne. Borgmurene ere forsvundne paa nogle faa Rester nær; for det meste ser man kun den nøgne Bakkekam, underlig sønderrevet dels ved Jordskælv, dels ved Regnens stadige Indvirkning; thi det er ingen haard Stenmasse, hvoraf Bjerget bestaar, men et blødt Konglomerat, der let smuldrer. Fra Toppen har man en henrivende Udsigt, ravnlig imod N. og N. V. over det frugtbare Land, der gennemstrømmes af Herмос. I en Afstand af omtrent to Mil ser man den store Sø, som de Gamle kaldte den Gygeiske eller Koloe, Tyrkerne kalde den Mermere göl; og ved Siden af den, til venstre, en stor Mængde smaa Toppe; det er Bin tepé, de tusinde Høje, eller for at tale tydeligere, de gamle Gravhøje, hvor Lydiens Konger og Rigmænd fandt deres sidste Hvilested. Det er Gravhøje, som vi kende dem fra vort eget Land, som de findes over hele Europa, og som de tvende, der staa paa den troiske Slette ved Hellespontens Bred, og som have faaet Navn efter Achilles og Ajas; men intet Sted ser man dem samlede i saa stort et Antal som her. Det er jo heller ikke Vikingegrave opkastede over Krigere, der ere faldne maaske langt fra deres Hjem; men en i Aarhundreder benyttet Begravelsesplads for en rig Hovedstad. Hvor langt de gaa tilbage i Tiden, og hvor længe man er bleven ved at begrave i saadanne Høje, kunne vi ikke afgjøre; kun en eneste, den største af dem alle, kunne vi henføre til en bestemt Tid; det er Kong Alyattes' Grav, som døde 560 f. Chr.

Alyattes' Grav er beskrevet af Herodot (I, 93) og af Strabo

(XIII, 4, 7) saaledes, at man ikke kunde tage fejl af den. Den er i den nyere Tid undersøgt af den preussiske Generalkonsul Spiegelthal i Smyrna, og Resultaterne af Undersøgelsen ere bekendtgjorte af v. Olfers i Abhandlungen der Kgl. preussischen Akademie der Wissenschaften 1858 S. 539—56 med 5 Tavler, og derefter af Perrot i 5te Bind af hans Histoire de l'art dans l'antiquité S. 269 ff. Herodot kalder den det største af alle Menneskeværker med Undtagelse af Ægypternes og Babylonernes. Han angiver Gravens Omkreds til 3800 Fod, d. e. 1172 Metres efter Perrots Beregning; nu er Omkredsen større, idet Jorden er gleden ned rundt omkring, og det oprindelige Stenfundament ikke mere er synligt; dette maa efter Spiegelthals Maal have havt en Omkreds af 1115 M., saa Herodots Beregning er lidt for rigelig. Men alligevel er Størrelsen overordentlig. Cheops' Pyramide har kun 936 M. i Omkreds; men til Gengæld har den en Højde af 138 M., medens Alyattes' Grav kun er 70 M. høj¹⁾. Gravhøjen bestod af et Stenfundament (*χορηπὶς λίθων μεγάλων*), siger Herodot, men det Øvrige er en Jordhøj (*χωμα γῆς*). Den nederste, af store Sten opmurede, Cylinder er efter Spiegelthals Maal 18,46 M. høj. Ogsaa den derover liggende Jordhøj er opført med stor Omhu, og paa Toppen fandtes et af Teglsten opmuret solid Plateau. Her stod efter Herodot fem Mærkestene (*οἶροι*) med Indskrifter, der angave, hvor meget hver enkelt Klasse af Folket havde bidraget til Monumentet. Dette sidste har Herodot aabenbart ladet sig fortælle af andre; thi de forefundne Stene vise intet Spor af Indskrift. De vare opstillede saaledes, at der var en større i Midten, og de 4 mindre paa det omgivende Kvadrats Hjørner. De have alle samme Form, et kugleformigt Hoved paa en lav, kugleformig Basis. Den største af dem

¹⁾ Ville vi til Sammenligning anføre Maalene paa de største Gravhøje her i Norden, da har Gorm den Gamles Høj ved Jellinge en Omkreds af 351 Alen, o: 221 M., og den er kun 20 Al. eller 12,6 M. høj i sin nuværende Tilstand. Upsala-Højene have omtrent samme Størrelse. Raknehøjen i Norge synes lidt større. Se Worsaae, Kongehøjene i Jellinge, S. 3.

fandt Spiegelthal endnu liggende væltet paa sin Plads; den havde ved sin Basis 2,85 M. i Gennemsnit; Kuglens Gennemsnit er ikke synderlig mindre. Af de mindre blev een fundet nær ved Højens Fod; den havde kun en Fjerdedel af den angivne Størrelse. Disse Gravstene ligne i høj Grad dem, der ere fundne ved de ovf. S. 3 omtalte Grave ved Foden af Sipylos N. for Smyrna. Flere Forfattere, deriblandt selv Perrot¹⁾, kalde dem Phalli; men v. Olfers har Ret i at Formen ikke paa nogen Maade retfærdiggør denne Benævnelser. Hvad enten de have Kugle- eller Kegleform, er der ingen Grund til at fantasere en saadan symbolsk Betydning ind i dem. Derimod maa vi særlig lægge Mærke til Femtallet og Opstillingen; thi dette er et Træk, som vi genfinde i Etrurien. Vi finde det i den Skildring af Porsenas Grav, som Plinius (Hist. nat. XXXVI, 91 ff.) meddeler efter Varro; thi om vi end slaa en Streg over den fantastiske Udmaling af Monumentet, tør vi dog ikke tvivle paa at der har været noget, hvorfra man er gaaet ud, og dette noget finde vi i disse Ord: «*Sepultus sub urbe Clusio, in quo loco monumentum reliquit lapide quadrato quadratum . . . Supra id quadratum pyramides stant quinque, quattuor in angulis et in medio una.*» Det er den samme Form, som man endnu tydelig ser i det bekendte Gravmonument udenfor Albano, som Menigmand kalder Horatiernes Grav. Ogsaa Gravhøjen la Cucumella ved Vulci, hvor man endnu ser Rester af tre Taarne, har vel oprindeligt haft fem.

Under Udgravningen traf Spiegelthal paa gamle Minegange, som viste, at Højen havde været undersøgt før. Disse fandtes i stort Antal og krydsede hinanden i forskellige Retninger; men igennem dette vildsomme Net af Gange lededes han dog tilsidst hen til Gravkammeret. Folk i Egnen fortalte om en Hund, som havde forfulgt en Ræv igennem disse Gange og først efter 7 Dages Forløb var kommet tilbage saa udmattet af Sult, at den døde kort efter. Ved at høre dette kan man ikke

¹⁾ Hist. de l'art. V. p. 278 og 51.

andet end tænke paa hvad Varro fortalte om Porsenas Grav, at der i den fandtes en Labyrinth, som ingen kunde finde ud af¹⁾. Men hvad der end maatte ligge til Grund for denne Fortælling, i Alyattes' Grav er der ingen Tvivl om at Minegangene hidrøre fra mange forskellige Forsøg, som i Tidernes Løb ere gjorte paa at finde den rige Konges Grav, hvor man antog at store Skatte maatte være gemte.

Gravkammeret ligger ikke i Højens Centrum, men omtrent 50 M. S. V. for dette. Det har havt sin Indgang fra Syd, den Side, der vendte mod Sardes, men Korridoren, der dannede den virkelige Indgang dertil, er ikke udgravet; det er fra den modsatte Side, at man ved Udgravningen er trængt ind i Gravkammeret. Det er ikke stort; Længden er 3,34 M., Bredden 2,37, Højden 2,08. Det er opført af store, regelmæssig tilhugne Blokke af en graalig, storkornet Marmorart, sammenholdte med store Svalehaler af Bly. Væggene ere fuldstændig glatte, kun at der foroven, tæt under det flade Loft findes en ru Stribe ligesom en Frise. Denne har aabenbart været beklædt med Stuk, og man har tænkt sig, at der derpaa har været anbragt en Frise af Guldblik, hvilket naturligvis maatte være det første, Gravrøverne bemægtigede sig. Vi have ovfr. S. 119 omtalt, hvorledes Dennis i en anden Grav har fundet en saadan Frise af Marmor. Gravkammeret fandt Spiegelthal tomt. Olfers mener, at Kongen var begravet i en forgyldt Træsarkofag, som man ser det i Gravene paa Krim. I Analogi med hvad de andre lydiske Grave vise os, vilde jeg hellere sige, at hans Lig har ligget paa en pragtfuld Løjbænk; man kan jo tænke sig den af Cedertræ eller Ibenholt, indlagt med Elfenben og Guld. Alt hvad Graven har gemt af Guld og Sølv, ja selv af Bronze, var selvfølgelig forsvundet; men der fandtes en stor Mængde Skaar af Lerkar, af mørkfarvede Glasflasker, og især af de bekendte Parfume flasker af orientalsk

¹⁾ Plin. Hist. nat. XXXVI, 91: in basi quadrata intus labyrinthum inextricabile, quo si quis introierit sine glomere lini, exitum invenire nequeat.

Alabast. Lerkarrene, hvis Dekoration, hvor den findes, indskrænker sig til koncentriske Striber, enten brune paa lysegul Grund eller rødlige og hvide paa sortbrun Grund, vidne alle om en fortrinlig Teknik, og staa ikke tilbage for lignende fra Grækenland; men det er kun ubetydelige Brudstykker, Olfers har kunnet afbilde. At Lyderne kunde drive det vidt i denne Fabrikation, derom vidner den ejendommelige, af Dennis fundne Vase, som Perrot har udgivet i 5te Bind, S. 905. Paa den lysegule Grund er der trukket sorte og brune Linier, for det meste i Bølgeform, aabenbart for at efterligne de flammede Glasvarer, som man forfærdigede i Ægypten og Fønikien.

I Sammenligning med Alyattes' Grav ere de andre «1000 Høje» kun smaa; de kunne kun stilles ved Siden af Jellingehøjene; men de ere indrettede ganske paa samme Maade. Man kender dem fra en lille Afhandling af A. Choisy, Note sur les tombeaux lydiens de Sardes, i Revue archéologique 1876 p. 73—81, og derefter Perrot i 5te Bind S. 275 ff. Højen er altid bygget over en oprindelig cirkelrund Kerne, og Gravkammeret ligger ikke i Midten af Højen, men i Periferien af den omtalte Kerne. Det har i Almindelighed lignende Størrelse og Forhold som Alyattes'; men Materialet, hvorefter det er opført, er ikke Marmor; det er den fine, graagule Kalksten, som man kunde bryde paa Stedet selv, naar man blot gik et Par Spadestik ned i Jorden; Ujevnhederne i Overfladen af den lave Bakkeryg, hvorpaa Højene ligge, hidrøre fra de gamle Stenbrud. Kammeret har sin Indgang fra Syd, og det lukkes med en eneste stor Sten, der med en Fals gaar ind i Døraabningen. Foran denne har man den lange Indgangskorridor, der, naar Graven var bleven lukket, blev opfyldt med store Stene og Jord.

Da jeg i 1882 besøgte Sardes, var Dennis engelsk Konsul i Smyrna. Denne Mand, der tidligere havde vist Videnskaben saa store Tjenester ved sine Undersøgelser i Etrurien og det derover udgivne Værk, havde nu ogsaa taget fat paa Højene ved Sardes, og var i Færd med at foretage Udgravninger der. Vi

vare ikkê saa heldige at træffe ham. Han var netop taget til Smyrna i Forretninger, og da vi kom tilbage til denne By, havde han atter forladt den. Vi maatte nøjes med at se to af de Grave, han havde aabnet, og høre, hvad de tilstedeværende Arbejdere kunde fortælle.

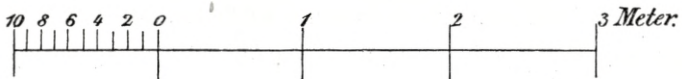
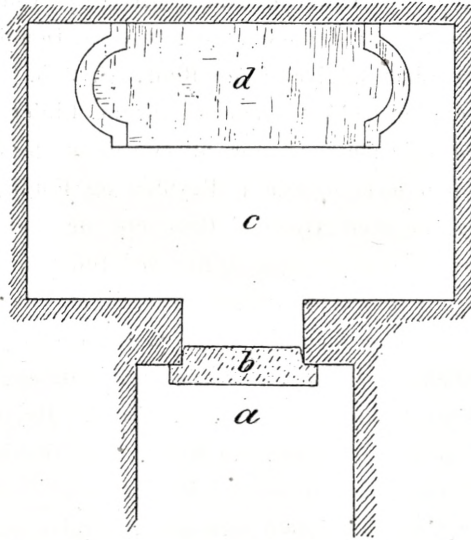

Fig. 1.

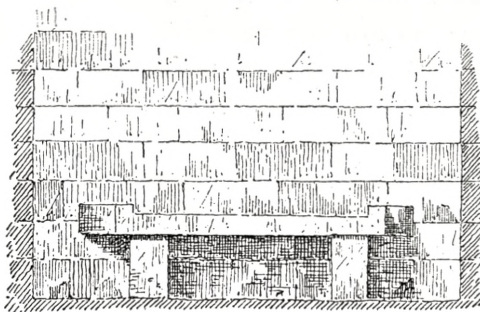

Fig. 2.

Den ene af disse Grave er i hosstaaende Fig. 1 og 2 gengivet i Plantegning og Gennemsnit. I Planen (Fig. 1) ses *a*. Indgangskorridoren, *b*. den store Sten, der lukkede for Indgangen, *c*. Gravkammeret, ved hvis Bagvæg Ligsengen *d*. ses ovenfra, medens den i Gennemsnitstegningen (Fig. 2) ses fra Siden. Som man ser, er den ganske simpel. Den hviler paa to Ben, og er for begge Ender afrundet og forsynet med en ophøjet Rand. Liggende Ligsenge ere fundne i andre Grave, og de to, der ere meddelte af Choisy p. 79 og pl. XIII, og derefter af Perrot p. 278 f., ere ulige elegantere end den her afbildede; de ere forsynede med udskaaren og malet Dekoration, Rosetter, Palmetter og Mæanderslyngninger. Disse Ligsenge, hvor Liget ligger frit ovenpaa, ere et fra Etrurien velbekendt Træk. I Gravene fra Etruriens Velmagtsdage har Liget næsten altid ligget ovenpaa et Stenleje, der med større eller mindre Nøjagtighed gengiver en Løjbænk eller en Seng.

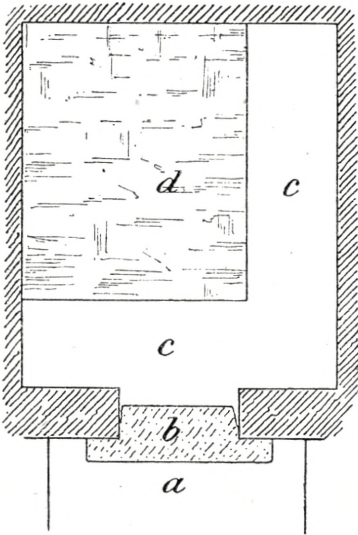

Fig. 3.

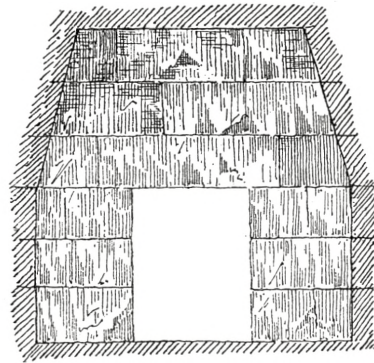

Fig. 4.

Den anden Grav, hvis Plan ses Fig. 3, medens Fig. 4 viser Gravens Gennemsnit set udad imod Døren, har det ejen-

dommelige, at Væggene ikke ere lodrette længere end til den halve Højde fra Gulvet; ovenfor dette Punkt skraane de indad. Liget har her ikke, som i den anden Grav, ligget paa en Bænk med Ben, men paa en massiv Stenblok^(d)¹⁾, som indtager saa stor en Del af det lille Gravkammer, at der kun er en Gang af omtrent en Alens Bredde tilovers langs med de to Sider af den. Lejet er saa bredt, at det synes at have været bestemt til to Lig.

Graven havde været aabnet tidligere, og man fandt slet intet i den. I den anden Grav havde man efter Folkenes Sigende fundet nogle faa Lerkar, og vi saa endnu Knogler liggende paa Stenbænken.

Det er ikke meget, hvori disse Lydiské Grave ligne Etruskernes, men dog have de saadanne Hovedtræk tilfælles, som nødvendig falde i Øjnene. Den store Høj, som hæver sig over et cylinderformigt Stenfundament, de 5 Stene paa Højens Top, samt Gravkamrene med Stenbænkene, hvorpaa Ligene ligge omgivne af Lerkar, og andet lignende, alt dette kan være ældgamle Skikke, som begge Folk have nedarvet fra fælles Forfædre.

---

¹⁾ Gregorovius maa huske fejl, naar han omtaler denne som en Sarkofag med Laag paa.
